

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2014-2015

Recull dels resums de les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2014-2015 publicats en l'espai de comunicació virtual Triat i Garbellat de l'Obrador Obert, el butlletí digital de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

J. MIRANDA: *Cronologia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya: l'ambició de la mesura (1982 – 2014)* [Pau Alegre] p. 2 : : : J. GRANADOS: *Ensenyar geografia en un món digital* [Jordi Royo] p. 4 : : : Presentació del llibre: *Morfologia de las ciudades. Agentes urbanos y mercado inmo-biliario* [Josep Oliveras] p. 6 : : : T. VIDAL: *El poblament tradicional de Menorca* [Jesús Burgueño] p. 10: : : J. VILÀ-VALENTÍ, J.M. PANAREDA, A.F. TULLA i E. BERTRAN: *Sessió commemorativa del cinquantenari del primer volum de la Geografia de Catalunya (I)* [Pau Alegre] p. 12 : : : M. MARTÍN: *Les infraestructures de l'aigua a Barcelona. Un recorregut pel Rec Comtal* [Miquel Jaumot] p. 14 : : : O. PORCEL: *Energies renovables i desenvolupament territorial a Mauritània: oportunitats, reptes i impactes* [Pau Alegre] p. 17 : : : H. ROMERO: *Investigación en geografía ambiental: experiencias y retos futuros* [Ivan Franchi] p. 19 : : : N. BENACH, J. TORT, M. D. GARCIA i A. ALBET: *Sessió commemorativa del cinquantenari del primer volum de la Geografia de Catalunya (II)* [Elisabet Sau] p. 21 : : : M. RODÓ: *Geografies de la interseccionalitat: l'accés de la joventut a l'espai públic urbà* [Laura Soler] p. 26 : : : F. MUNTADA i C. PASADAS: *Curset de fotografia digital* [Rafael Giménez-Capdevila] p. 26.

[pau alegre, 15 de setembre de 2015]

Dijous 2 d'octubre de 2014

Jaume MIRANDA i CANALS
Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

*Cronologia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya:
l'ambició de la mesura (1982 – 2014).*

El propassat dijous dia 2 d'octubre se celebrà la sessió inaugural del curs 2014-2015 de la Societat Catalana de Geografia (SCG) a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquesta ocasió, el conferenciant escollit, el qual va acceptar amablement la invitació, va ser el senyor Jaume Miranda i Canals, enginyer industrial, Dr. H. C., i director de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC, ara Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, ICGC), d'ençà la seva fundació l'any 1982. L'oportunitat i la conveniència de la seva dissertació, la qual va titular *Cronologia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya: l'ambició de la mesura (1982 – 2014)*, rau en el reconeixement de l'obra geogràfica efectuada per l'ICC durant tants anys. Un reconeixement que la SCG ha volgut manifestar en la persona del Dr. Miranda, en nomenar-lo soci honorari en el transcurs de la darrera Assemblea General del mes de juny. Tot això va ser acuradament enaltit pel Dr. Josep Oliveras.

El desenvolupament del parlament del Dr. Miranda es va ajustar decididament a l'enunciat del seu títol. En efecte, ens va oferir una radiografia cronològica, detallada i completa de l'entitat de la seva direcció, enfilada encara més enrere de la data fundacional. Així, va efectuar un sentit recordatori de la prehistòria de l'ICC, dels anys que van de 1977 a 1981, “quan tot era possible”, en paraules textuais del conferenciant. D'aquest període va destacar la previsió política dels consellers del Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP) en encabir-hi els serveis cartogràfic i geològic, embrions de les institucions que, al capdavall, avui, van agermanades. Perquè la necessitat de mesurar el territori i reflectir-lo en mapes era peremptòria: “tot era possible, i tot era per fer”. En són prova els continguts dels textos i la notorietat dels participants en la Jornada sobre “la cartografia al servei de les autonomies”, de l'any 1979, de la qual Miranda va glossar llargament, i amb un pessic d'emoció, la seva publicació.

És amb aquesta premissa d'amidar el territori i produir un mapa topogràfic a gran escala (1:5.000 o 1:10.000) útil per a totes les activitats econòmiques de Catalunya, des de la planificació urbanística fins a l'obra pública, que l'ICC va obrir portes al carrer Balmes de Barcelona. “I, a més a més, calia fer-ho el més ràpidament possible”. L'aplicació de les tecnologies de punta en l'observació i la representació del territori disponibles l'any 1982 va ser crucial per a reeixir en la comesa. L'any 1985 començava la publicació de la primera versió de l'ortofoto 1:5.000 de Catalunya, per rectificació de fotografia aèria captada pel mateix ICC, pas previ a la publicació del mapa topogràfic anhelat, el qual no trigaria a arribar. Altres fites de l'etapa inicial, la qual el conferenciant va allargar fins a 1989, són l'adquisició d'un reactor per a poder volar sobre tot el territori de Catalunya, l'establiment d'una mesura sòlida del geoide a Catalunya, i l'arrencada de projectes d'abast internacional, amb països sud-americans en especial.

La consolidació de les activitats de mesura del territori i de producció cartogràfica del l'ICC arribaria al llarg dels anys noranta. El conferenciant va parar especial atenció a l'any 1995, "un any crucial". En efecte, és aleshores quan l'entitat efectua el canvi de local, desitjat de feia temps, en passar a ocupar l'edifici del Parc de Montjuïc; organitza, amb èxit complet, la dissetena Conferència Internacional de Cartografia, la qual cosa li atorga una projecció internacional molt considerable; i... obre web a Internet. Les activitats destacades del darrer decenni del segle passat es coronen amb l'establiment dels contractes programa amb el DPTOP, a partir de 1998, i la publicació de la primera edició de *l'Atlas Universal*.

De l'any 2001 ençà, l'ICC, en paraules del seu director, ha passat decididament a una etapa de maduresa. Han estat adoptades les tecnologies de percepció remota més avançades per a un ventall d'aplicacions que no es limiten només a la producció de cartografia topogràfica. La cartografia temàtica derivada de les mesures altimètriques del LIDAR, posem per cas, és d'una varietat i precisió sorprenents. D'altra banda, l'aplicació de la càmera mètrica digital en els vols fotogramètrics ha arraconat definitivament les bobines de negatius clàssics. Tot plegat també ha permès arrodonir el programa de producció cartogràfica iniciat els anys vuitanta amb l'acabament de les primeres edicions de les sèries a escala intermèdia entre la 1:5.000 i la 1:50.000, una línia de producció que compta amb la corresponent certificació ISO. De manera que, avui, l'activitat punta en la producció de cartografia de base es dirigeix al mapa urbà 1:1.000 de Catalunya. La nova llei de la Informació Geogràfica i de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, aprovada pel Parlament de Catalunya l'any 2005, procura ordenar les activitats de l'ICC en el marc d'aquesta etapa de grans canvis orientats decididament cap a Europa (INSPIRE, aplicació del nou Datum europeu, etc.).

El Dr. Miranda va cloure la seva dissertació amb un recordatori de dues seccions de l'ICC, de les quals es va doldre de no haver-les exalçat com convenia: la Cartoteca de Catalunya i la secció de toponímia i toponomàstica. De la primera va destacar el nombre de fulls i dipòsits documentals que emmagatzema, els més destacats dels quals es poden consultar a la Cartoteca Digital. La propera edició d'un nomenclàtor mundial català, la importància del qual serà comparable al *Nomenclàtor Oficial de Catalunya*, justifica a bastament la transcendència dels treballs de la segona. [Pau **Alegre**].

Dijous 30 d'octubre de 2014

Jesús GRANADOS SÁNCHEZ
University of Glasgow.

Ensenyar geografia en un món digital.

El passat dijous 30 d'octubre tingueren lloc a la Sala Nicolau d'Olwer la presentació de la pàgina web *Eines i recursos per a l'ensenyament de la geografia*, el lliurament de l'XIè Premi Palau Vera i la conferència *Ensenyar geografia en un món digital* a càrrec de Jesús Granados Sánchez.

El web *Eines i recursos per a l'ensenyament de la geografia* fou presentat per Maria Villanueva i Margalef, professora emèrita de la UAB, amb una llarga trajectòria en estudis sobre l'espai europeu i el paper de la Geografia en l'educació, especialment en la construcció de la identitat, la cultura i la ciutadania. L'equip creador del web es compon d'altres professors i professores igualment interessats en el rol de la geografia en l'educació, des de la vessant més cultural, ja sia de la UB (Francesc Nadal), de la UAB (Asun Blanco i Anna Ortiz), de la Universitat de Glasgow (Jesús Granados) o d'instituts de secundària i batxillerat (Roser Serra i Jordi Royo).

Aquest portal web de la SCG és un espai que recull recursos didàctics digitals, cursos, conferències, trobades, xarxes i associacions per tal que els professors de geografia de l'àmbit de secundària i fins i tot universitari disposin d'unes eines orientades a millorar la seva feina i les seves possibilitats didàctiques.

En segon lloc, s'atorgà l'XIè Premi Palau Vera al treball *Escurcem distàncies, apropem persones. L'Àrea Central del Camp de Tarragona: Infraestructures ferroviàries i desenvolupament local*, presentat per Clàudia Duran Bertran de l' Institut Salvador Vilaseca de Reus. El projecte de recerca tracta la situació actual de les infraestructures ferroviàries del Camp de Tarragona, les necessitats dels seus habitants i la voluntat de millorar-ne el servei.

Per últim, Jesús Granados exposà la conferència *Ensenyar geografia en un món digital*. L'autor és professor a la Universitat de Glasgow i prové d'una línia de recerca basada en l'anàlisi i definició del paper de l'educació de la geografia en un món digital enfront del repte de la sostenibilitat del medi ambient.

A través del seu discurs, Jesús Granados replanteja l'ensenyament de la geografia en un moment en què les noves tecnologies restableixen les relacions d'interconnexió entre els individus i els grups. Mentre el món evoluciona cap a aquesta nova realitat 2.0, els llibres de text segueixen ancorats en les activitats de recollida d'informació clàssica i la seva comprensió. Escassegen els enfocaments de pràctiques cap a l'anàlisi i són gairebé inexistents les activitats creatives. Apunta l'autor una possible explicació d'aquest distanciament: l'intent de controlar els individus per part de l'Estat.

D'altra banda, és precisament aquest món regit per les noves tecnologies qui discuteix la vella hegemonia cultural dels estats. Les possibilitats de participació dels individus mitjançant les xarxes socials són vistes com una aportació a la democràcia, i per tant l'ensenyament de la geografia té l'oportunitat de contribuir a la democratització del coneixement. En una societat intel·ligent, no serà tan necessari crear individus intel·ligents *per se*, com promoure una suma de treballs en xarxa destinada a resoldre problemes de la pròpia societat. A tal efecte, sota la llum del connectivisme,

l'aprenentatge haurà de ser significatiu, en el qual l'alumne participi del mètode d'aprenentatge. L'objectiu no serà la formació de l'individu, sinó la formació de l'individu dins de la comunitat.

Jesús Granados descompon els usos didàctics de les TIC, des dels menys participatius: usos informatiu i instructiu (catalogats com a 1.0); passant per un segon nivell més interactiu: usos avaluatiu, instrumental, experiencial o de conversa; fins a arribar a l'últim grau de participació i interacció, com serien els usos col·laboratiu o de recerca (catalogats com a 2.0). La conferència reflexiona, a tall de cloenda, sobre el paper de la geografia i el seu ensenyament. En un procés d'alfabetització digital, els individus han deixat de ser lectors per convertir-se en participants actius i creadors de projectes. Arribats a aquest punt, potser cal plantejar-se: estan la geografia i la didàctica de la geografia preparades per a aquest repte? [Jordi **Royo** i **Climent**, professor de l'Institut Barri Besós].

Dimarts 18 de novembre de 2014

Presentació del llibre d'Horacio CAPEL:

Morfología de las ciudades. Agentes urbanos y mercado inmobiliario.

(Barcelona: Serbal, 2014)

El 18 de novembre i a la Sala Pi i Sunyer de l'Institut d'Estudis Catalans tingué lloc la presentació del tercer volum de la *Morfología de las ciudades. Agentes urbanos y mercado inmobiliario* (Barcelona: Serbal, 2014), obra del professor de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona i consoci de la nostra entitat Horacio Capel. La presentació anà a càrrec del professor de Geografía de la Universitat Autònoma de Barcelona Oriol Nel·lo i Colom.

Obrí l'acte el president de la Societat Catalana de Geografia, que es referí als bons records que la lectura d'aquest llibre li havien suscitat dels anys en què el professor Capel impartia de forma excel·lent la Geografia urbana, concretament del curs 1971-1972 i cursos immediatament posteriors, ja que al costat de bibliografia i temes ben actuals hi trobava alguns dels autors i problemàtiques que en aquells anys el professor donava a conèixer. Uns anys en què l'Horacio Capel va acabar la seva tesi doctoral sobre la xarxa urbana espanyola i en la qual hi ha una pregona utilització de tècniques quantitatives. Alhora que començava a decantar-se cap a una visió crítica de la construcció de la ciutat, en la qual aquesta era un producte social, reflex de l'estructura de la societat i del repartiment de la riquesa i del poder.

Es referí, el president, als records del curs abans esmentat, en el qual al costat del manual de Jacqueline Beaujeau-Garnier i Gerard Chabot que el mateix Capel havia revisat, es comentaven altres llibres i articles que estaven apareixent, alguns dels quals entraven a formar part de la bibliografia recomanada, i així apareixia l'Henri Lefebvre, el Manuel Castells, el Kevin Lynch, el Nicos Poulantzas o els treballs que el grup d'urbanistes dirigit per Manuel de Solà-Morales acabava de realitzar sobre els barris marginals de l'àrea barcelonina. Recordà igualment la importància que tingueren els contactes amb els joves professors francesos que orbitaven al voltant de Bernard Kayser, professor de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, amb els quals es realitzà un estudi sobre els grans establiments industrials del sud de França i de Catalunya. Aquestes noves lectures i els contactes amb els joves professors francesos influenciats pel marxisme, es reflectirien sens dubte en el contingut de *Capitalismo y morfología urbana en España*, un llibre que va tenir un gran impacte i que en certa manera entronca amb el llibre que es presentava en aquell acte. Acabà la intervenció recomanant vivament la lectura d'aquest tercer volum de la *Morfología urbana* i desitjant a l'Horacio Capel que durant molts anys pugui continuar aportant nous coneixements, encara que no cal que treballi tant com ho ha fet fins ara.

El presentador Oriol Nel·lo remarcà d'entrada que el tercer volum de la *Morfología urbana* de l'Horacio Capel tancava una obra i esforç major desenvolupat per un dels geògrafs més influents de l'àmbit cultural hispànic, produït en un moment de plenitud. El llibre per altra banda, no només introdueix exemples d'actualitat referits a Catalunya

o a Espanya, sinó que fa referències a diferents èpoques històriques, des del període clàssic als nostres dies i té per àmbit espacial tot el planeta, encara que se centri sobretot en Europa i Amèrica.

Qualificà l'esforç del professor Capel d'ambiciós i demostratiu dels seus coneixements vastíssims, amb una amplíssima bibliografia, però demostrant al mateix temps una traça enorme per exposar els temes de la forma més pedagògica possible. Això feia que el llibre fos recomanable tant per a l'especialista, com per l'estudiant i el ciutadà interessat en aquests temes.

Es referí a les dues parts en què es divideix el llibre. Una primera dedicada als actors i agents urbans i una segona al mercat immobiliari. Respecte a la primera, el professor Nel·lo trobà molt interessant l'enfocament que Capel li donava, ja que les actuacions dels agents i actors poden afavorir o perjudicar amb menor o major mesura el conjunt de la població, i la ciutat es presenta com un teatre o un circ, on els agents actuen, col·laboren o lluiten. Els agents tractats són els propietaris del sòl, els promotors i constructors d'edificis, els comerciants i creadors d'espais d'oci i de serveis, el capital financer, els tècnics i les administracions públiques. L'autor del llibre, segons Nel·lo, no només explica la seva actitud i actuacions, sinó que desgrana algun del temes de fons que es corresponen amb les problemàtiques tractades. Així respecte al paper dels propietaris del sòl, descriu el concepte de propietat, la noció de renda del sòl, el caràcter precapitalista o capitalista d'aquesta renda, la seva tendència a esdevenir monopolística, el seu finançament, la importància de les lleis hipotecàries, etc.

Pel que fa als tècnics, Capel apel·la a la seva responsabilitat, i, l'Oriol Nel·lo va afegir i recordar que davant l'auge fora mida de la construcció d'habitatges a l'Espanya anterior a la crisi, tots els projectes constructius porten la signatura d'un arquitecte i els edificis han estat col·locats sobre el territori per urbanistes, cosa que demostra la responsabilitat de tots els que tenen relació directa o indirecta amb la construcció de la ciutat.

En un altre apartat Capel es pregunta sobre quins són o poden ser els nous agents de la ciutat, i és aquí on irromp amb força el tema dels moviments socials urbans, que no són objecte de cap capítol específic, però que jauen sota bona part del conjunt de l'obra. Sobre aquest aspecte Oriol Nel·lo creu que en els darrers anys hi ha una veritable ofensiva per alterar els equilibris i conquestes en matèria social urbana, com el dret a l'habitatge, a l'espai públic, als equipaments, al transport, a l'entorn saludable. Els avenços han estat qüestionats per un conjunt d'agents que a vegades amb la col·laboració de les administracions públiques tracten de maximitzar els seus beneficis a través de la renda del sòl, el mercat de l'habitatge, l'ocupació i privatització dels espais públics, la mercantilització dels serveis i l'endeutament familiar, sense parar esment en els danys que això pot comportar a la col·lectivitat. Rarament els perjudicats és poden convertir en agents, cosa que fa que els moviments socials siguin sobretot reactius, defensius, locals, monotemàtics, apolítics i *ainstitucionals*. Caldria que els moviments socials s'articulessin i tinguessin tanta tradició com els agents que descriu Horacio Capel en el seu llibre, que no només prenguessin consciència de la situació, sinó que passessin a ser proactius, multiescalars, transversals i polítics, i que es proposessin conquerir les institucions. Per Oriol Nel·lo aquesta és una de les principals conclusions on l'ha portat la lectura de la primera part del llibre.

La segona part del llibre, més breu que l'anterior, es dedica a l'estudi del mercat de l'habitatge i està formada per tres capítols. El primer tracta sobre l'evolució històrica de les formes d'accés a l'habitatge fins a finals del segle XIX. El segon es refereix a l'evolució de l'habitatge al llarg del segle passat, quan les administracions públiques

comencen a legislar i a intervenir de forma creixent sobre el tema. El tercer exposa els canvis ocorreguts en el mercat d'habitatges en les tres darreres dècades.

Per a Nel·lo, el recorregut, interessant i erudit, porta de nou cap a unes conclusions de gran rellevància disciplinar i política. Després d'un segle d'esforços continuats per tal d'introduir la noció de l'habitatge com un dret, després d'haver aconseguit en molts països d'Europa avenços significatius, aquest dret no només no està garantit, sinó que els esquemes tradicionals adoptats per tal de defensar-lo estan en crisi o en retrocés. La situació d'endeutament de les famílies que això ha provocat, digué l'Oriol Nel·lo tot reblant el clau, es troba en molt bona mesura en els orígens de la crisi actual i les dificultats que travessem.

Horacio Capel ofereix en aquest llibre una panoràmica sobre les formes històriques que ha adoptat l'accés a l'habitatge en els dos darrers segle, i dedica el darrer capítol del llibre a la situació actual d'aquesta problemàtica, tot centrant-se, específicament, en el cas espanyol. L'autor considera essencial repensar les polítiques de les administracions públiques en matèria d'habitatge. En primer lloc, per comprendre l'evolució de la qüestió durant els darrers anys; en segon lloc, per dissenyar noves formes d'intervenció cara el futur proper, ja que ni les dificultats en l'accés a l'habitatge han desaparegut, ni l'efecte pernicios que la situació de l'habitatge té sobre el conjunt de l'economia ha estat resolt.

El fet que Capel conclogui l'obra tractant específicament del cas català i espanyol és, segons Nel·lo, una de les grans virtuts del treball presentat perquè connecta els debats actuals amb les qüestions teòriques plantejades en el volum. Però també, per la reivindicació del caràcter contingent de la pràctica geogràfica, de la necessitat d'utilitzar la nostra disciplina, amb el seu bagatge científic i teòric, per entendre, explicar i proposar respostes als problemes quotidians, que afecten la vida de tots nosaltres.

<p>El professor Oriol Nel·lo acabà la seva brillant presentació remarcant que del llibre de l'Horacio Capel es desprenen una sèrie de lliçons importants que cal tenir presents i felicità l'autor pel seu treball i resultats.

Per acabar l'acte, intervingué el professor Capel, que es referí a la seva trajectòria vital i intel·lectual que el portà des de la seva tesi sobre *La red urbana española, 1950-1960*, fins a concloure la trilogia sobre *La morfología de las ciudades*, tasca a la qual hi ha dedicat ben bé els seus darrers quinze anys. Reconegué la influència que rebé en els anys setanta d'Henri Lefevre i de la nova revista *Espaces et sociétés*, que des d'un punt interdisciplinari analitzava les relacions entre les societats i els seus territoris. Aquestes visions crítiques el portaren a escriure *Capitalismo y morfología urbana en España* (1975), un text que inicialment havia de formar part de la Geografia general de España (1979), dirigida per Manuel de Terán i Lluís Solé i Sabarís, però que decidí ampliar i publicar abans de la sortida de l'obra esmentada. En el volum dedicat als *Agentes urbanos y mercado inmobiliario de la Morfología urbana*, torna al present a partir de la seva dedicació durant anys a analitzar la innovació en el camp de la ciència i de la tècnica, en el cas de la construcció de la ciutat. Aquesta dedicació el portà a fixar l'atenció en la creació de les xarxes telegràfiques, en l'electrificació de les ciutats o en els ferrocarrils. Quan va escriure el primer volum de la trilogia subtítulat *Sociedad, cultura y paisaje urbano*, va creure que a més de les idees bàsiques per entendre la morfologia i el creixement del pla de les ciutats havia de tractar dels jardins i de les innovacions en el disseny urbà, ja que moltes modificacions que van fer canviar el plànol de la ciutat tenen el seu origen en innovacions en jardineria, ja que sempre és més fàcil provar noves formes per mitjà de l'ordenació dels jardins que no fer-ho directament en obra urbana. El segon volum subtítulat *Aedes facere: técnica, cultura y clase social en la construcción de edificios*, és una proposta de reflexió sobre les

relacions entre la tècnica, la cultura i les relacions socials, en el qual fa referència a la construcció d'edificis. Aquest tercer volum el va voler dedicar a l'estudi sistemàtic dels agents urbans que són decisius per la construcció de la ciutat i intervenen en el mercat immobiliari que és l'altre tema del llibre. Exposà que no havia tractat el paper dels industrials com a agents urbans, tampoc el tema del patrimoni urbà perquè les seves reflexions sobre la qüestió ja han aparegut enguany en un altre llibre (*El patrimonio: la construcción del pasado y del futuro*), i, tampoc no tracta profundament dels aspectes de l'especulació en la urbanització, malgrat haver-hi diferents referències a l'obra.

Per acabar va afirmar que en comptes de dedicar molt de temps a l'estudi del capitalisme en la construcció de la ciutat, ara era el moment d'estudiar a fons el paper dels capitalistes i que l'anàlisi dels temes urbans era bàsic perquè el futur de les ciutats era el futur de la humanitat en anar-s'hi concentrant cada cop més la població mundial, només així es podria contribuir a avançar cap el postcapitalisme. Donà també les gràcies als presents i al seu editor, en uns moments que no són pas fàcils per emprendre noves publicacions. [Josep **Oliveras** i **Samitier**].

Dimarts 2 de desembre de 2014

Tomàs VIDAL i BENDITO
Universitat de Barcelona.

El poblament tradicional de Menorca.

El 2 de desembre de 2014, el catedràtic jubilat de Geografia humana Tomàs Vidal va dissertar a la SCG amb una conferència sobre "El poblament tradicional de Menorca". L'acte servia alhora de presentació de llibre *Nomenclátor que comprende las poblaciones... de España (1860). Edició de la informació referida a les terres de parla catalana*, editat per la SCG a cura de Jesús Burgueño. El llibre inclou l'article de "El poblament de Catalunya" (1938), una primera redacció del qual es presentà a la SCG el juny de 1938, en la darrera sessió celebrada abans de la derrota de la guerra civil. Per tant, fou un acte de retrobament amb un dels objectes d'estudi més característics de la geografia i que, alhora, caracteritzen més un territori: el poblament.

L'orador coneix Menorca com allò que és, casa seva, a la qual ha dedicat les seves millors recerques i de la qual coneix i domina totes les fonts d'interès geogràfic. La seva vívida descripció del poblament, el parcel·lari i el paisatge menorquí va mantenir a l'aguait al públic tota la sessió. Tot plegat amb el suport d'una cartografia d'elaboració pròpia molt detallada i reeixida, com només es pot fer en un país que té la fortuna de comptar amb la completa i excepcional cartografia parcel·laria de Miquel Sorà (1862), contemporània del *Nomenclátor*.

D'entrada, pel que fa al llibre objecte de presentació, Vidal assenyala el cas menorquí com a paradigma de l'enorme diferència de qualitat de la informació del *Nomenclátor*, depenent del municipi. Si en el cas de Ciutadella l'enumeració de llocs (mai més ben dit en el cas de Menorca) és prou correcta, en altres com ara Maó els toponims recollits són fins i tot fantasiosos.

Tot seguit abordà la presentació de l'evolució històrica del poblament, el parcel·lari i el paisatge, seguint un raonament integrador, en el qual un element et porta a l'altre. El poblament, inicialment va estar molt condicionat per la distància a la costa, rebutjada pel perill de la pirateria i les malures dels aiguamolls. L'estructura de la propietat menorquina, ens va fer veure el conferenciant, és una de les claus per entendre l'afortunat retard de Menorca en la malaurada *balearització* turística; els amos no esperaven treure res de l'eixorca i clivellada franja costanera de les seves terres, que ocupaven un paper totalment marginal.

El paisatge menorquí és construït, com pocs ho són en la mateixa mesura, per l'home. Els tancats suposaven una gran comoditat per a tenir-hi ovelles (principalment per exportar la llana) i permetien estalviar-se pastors. La construcció secular de tancats de pedra seca ha fet que a Menorca hi hagi de l'ordre de 70.000 km de parets (a raó d'1 km/ha). Tot un malson per als cartògrafs i tot un goig per als amants de les construccions populars.

El parcel·lari i el nombre de llocs menorquí ha estat força estable al llarg dels segles, perquè malgrat la fragmentació experimentada el s. XIX, generalment no es perdia la referència toponímica als orígens, fins arribar a casos paradoxals, com ara *es Rafel Nou Vell*. L'interès per la toponímia i la cura pel llenguatge específic és signe d'identitat d'un bon geògraf; per això la seva xerrada anava esquitxada de la

terminologia pròpia menorquina que feia al tema: *amo* és el masover, *senyor* és el propietari, *missatge* l'empleat fix del lloc (que maldava per fer-s'hi amo), *rafal* una masia periurbana...

La sessió acadèmica celebrada ens va deixar molt bon gust de boca i amb ganes de fer-hi treball de camp; l'exposició i la trajectòria investigadora de Tomàs Vidal ens va confirmar que la Geografia va cap al desastre més absolut si renega d'explicar els espais més propers en nom de no se sap quins criteris de pretesa excel·lència investigadora que obliguen a publicar en revistes que es caracteritzen per menystenir els estudis locals. [Jesús **Burgueño**].

Dijous 11 de desembre de 2014

Joan VILÀ-VALENTÍ, Josep M. PANAREDA, Antoni F. TULLA i Enric BERTRAN

*Sessió commemorativa (I) del cinquantenari del
primer volum de la Geografia de Catalunya.*

(Barcelona, AEDOS, 1964)

La darrera sessió científica de l'any 2014 de la Societat Catalana de Geografia va ser dedicada a commemorar el cinquantenari de l'acabament de l'edició del primer volum de la *Geografia de Catalunya* dirigida per Lluís Solé i Sabarís. El recordatori pagava la pena fer-lo, atesa la transcendència indiscutible d'aquella obra col·lectiva en la formació i el desenvolupament dels estudis geogràfics contemporanis a Catalunya. Encara avui té un lloc insubstituïble en els prestatges dels llibres de primera mà dels geògrafs i geògrafes del país, ni que sigui com a referència de comparació històrica de dades, d'enfocaments i de paisatges.

I no només entre la gent del nostre gremi. Per la qualitat i bona presència de l'obra, i gràcies també a l'esforç de producció i el risc financer assumits per l'editorial que la va publicar, va tenir una difusió i acceptació molt notable entre les persones que fa cinquanta anys s'interessaven pel coneixement del territori de Catalunya. És potser a causa de la implicació de l'editorial i la seva difusió com a producte cultural emblemàtic, que l'obra ha gaudit d'un títol paral·lel molt estès: "La Geografia de Catalunya de l'AEDOS". En efecte, l'Agència Editora i Distribuïdora d'Obres Selectes, empresa barcelonina fundada el 1947 pel matrimoni format per Josep M. Cruzet i Maria Borràs de Quadras, els quals, poc abans, havien ressuscitat la llibreria Catalònia com a Casa del Libro i havien recuperat l'edició en català amb l'editorial Selecta, van incloure els quatre volums que acabaria tenint la *Geografia de Catalunya* --inicialment havien de ser només dos-- a la seva col·lecció "Enciclopèdia Catalana". Bona prova de la magnitud del compromís que els editors adquiriren és la dilació de la publicació del primer volum en sis anys (1958-1964) mitjançant entregues periòdiques en forma de fascicles, un procediment de distribució habitual per a reeixir econòmicament en la comesa, però arriscat en la seva dependència d'un bon servei de vendes a domicili. Tanmateix, tot i el protagonisme empresarial innegable d'AEDOS en el projecte, i que he procurat resumir en quatre ratlles, sobta que en la informació que sobre l'editorial facilita la Biblioteca de Catalunya no aparegui enlloc la referència de la *Geografia de Catalunya*. ¿Ens haurem equivocat a la SCG en concedir-li una importància que altres institucions culturals no li donen?

Les paraules pronunciades al llarg de la sessió del proppassat dijous 11 de desembre a l'Institut d'Estudis Catalans, però, van ser la prova d'una altra valoració. En efecte, els quatre ponents van posar de relleu la importància de l'obra. El president de la SCG, el professor Josep Oliveras, també s'hi va referir a la presentació de l'acte, sense oblidar unes paraules de record per als dos socis que ens han deixat fa poc: Meritxell Pagès i Rafel Llussà.

En primer lloc, una intervenció molt ben mesurada del professor Joan Vilà-Valentí va servir per evocar el tarannà de les persones que van formar el consell de redacció de

l'obra amb ell mateix: Josep Iglésies, Salvador Llobet i Lluís Solé Sabarís. Va destacar el lideratge incontestable del director de l'obra, el projecte funcionava amb ben poques reunions plenàries, de manera que la consulta personalitzada del director amb cada membre del consell era pa del dia. Els professors Josep Ma. Panareda i Antoni F. Tulla van referir-se als aspectes físics i humans del primer volum, respectivament. Panareda va emfasitzar l'ordenament relleu – aigües – clima – vegetació, sense fauna, la qual cosa equivalia a basar la geografia física del país en l'estructura del relleu modelitzada per Lluís Solé. Les comparances d'aquest model amb el de les geografies físiques anterior, la *Geografia de Catalunya* (1914) de Carreras Candi, i posterior, la *Geografia Física dels PPCC* (1977) de Ramon Folch, van ser prou oportunes. Tulla, per la seva banda, després d'efectuar un dilatat repàs de la seva trajectòria professional, més o menys relacionada amb la *Geografia de Catalunya*, va enumerar els aspectes de caire humà tractats a l'obra per a concloure sobre les diferències entre el caràcter causal de les interpretacions que s'hi proposaven i l'anàlisi de processos de les interpretacions més esteses a l'actualitat. Finalment, el professor Enric Bertran efectuà una incursió sobre els continguts dels volums segon i tercer, és a dir, els aplecs de monografies comarcals en base a la divisió aprovada per la Generalitat republicana de 1936, estesa a la Catalunya del Nord i a la Franja de Ponent. Precisament, Bertran va destacar allò que avançava en encetar aquesta crònica: el valor de la *Geografia de Catalunya* com a referència de comparació històrica de dades, d'enfocaments i de paisatges amb l'actualitat.

De ben segur que s'haurien pogut comentar altres aspectes destacats de l'obra, la il·lustració fotogràfica i l'aparell cartogràfic, posem per cas, però el temps disponible no donava per a més. Sigui com vulgui, va quedar prou clar el valor emblemàtic de la *Geografia de Catalunya*, i del seu primer volum en especial, perquè, tal com l'Enric Bertran va tancar la seva intervenció, rememorant la dita d'un torero famós, *un clásico es lo que no se puede hacer mejor* [Pau **Alegre**].

Dimarts 24 de gener de 2015

Manel MARTIN
Centre d'Estudis Ignasi Iglésias (Sant Andreu de Palomar)

*Les infraestructures de l'aigua a Barcelona.
Un recorregut pel Rec Comtal.*

La primera sortida d'estudi del 2015 es va realitzar el 24 de gener visitant les infraestructures de l'aigua del baix Besòs i caminant a tocar el Rec Comtal. Ens va guiar i donar les explicacions en Manel Martín, autor del llibre *El Rec Comtal (1822–1879) la lluita per l'aigua a la Barcelona del segle XX* i expert en el tema de l'aigua de Barcelona. També ens va acompanyar en Jaume Seda, president del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias de Sant Andreu de Palomar.

L'eix vertebrador de la sortida era el Rec Comtal, hereu de l'aqüeducte romà que captava l'aigua per a Barcino i que segurament tenia el seu punt d'origen al mateix indret que el tindria el Rec Comtal medieval, aproximadament a l'actual divisió dels municipis de Barcelona i de Montcada.

El Rec Comtal nasqué cap al segle XI per fer front a tres aspectes. El primer disposar de la força hidràulica necessària per a la construcció de molins fariners i drapers. El segon per a proveir als artesans tintorers i els adobadors de pells de la ciutat. I el tercer per regar i incrementar els conreus. No era aigua per beure. S'iniciava en una resclosa que desviava les aigües superficials del Besòs i continuava pels termes municipals de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals, entrava a la ciutat de Barcelona a prop de la porta Nova i desaguava al mar entre l'actual estació de França i la Ciutadella.

Pel que fa a la força hidràulica, al segle XIII va arribar a tenir vint-i-un molins i ja al segle XII funcionava una farga al punt de creuament del Rec amb la riera d'Horta. L'aigua de regar es repartia amb multitud de fibres, només en el terme de Sant Andreu se'n comptabilitzaven vint-i-sis. De fet, el rec marcava una divisòria entre la zona de secà, la part de muntanya, i la de regadiu, el costat de mar. Hi havia també una colla de ponts, tant damunt de camins com de torrents i rieres que passaven sobre el rec i evitaven així augmentar-ne el cabdal de forma imprevista. En el cas de la riera d'Horta, després de travessar el rec per un pont, feia el mateix per sobre de la via del ferrocarril quan aquest es va inaugurar a mitjans del segle XIX.

El control era portat per una societat formada pel Reial Patrimoni, l'Ajuntament de Barcelona, els propietaris de terres de regatge i els concessionaris de molins.

El punt de trobada de la sortida fou l'estació de Montcada - Bifurcació, a la part baixa del turó de Montcada, ara en fase de recuperació, barri de Sant Joan, passat el Coll de Finestrelles. Baixàrem cap el Parc de les Aigües de Montcada, on hi ha la Casa de la Mina i el Reixegó.

S'anomena Reixegó a la boca de la mina tancada per una reixa per evitar-ne l'accés, darrera la qual es veu com es dividia el repartiment de l'aigua: dues parts per al rec i una per l'aqüeducte Baix de Montcada. L'any 1776 és decidí construir la mina de Montcada a causa de l'escassetat d'aigua que es patia, ja que el cabal del rec depenia exclusivament de l'aigua superficial del Besòs. Així es construïren unes galeries d'un

total de 2.350 m, sota el riu Besòs i el Ripoll, que per filtració capten l'aigua de l'aqüífer. Les obres s'iniciaren el 1778 i s'acabaren el 1786.

A sobre del Reixegó, trobem la Casa de la Mina, on vivia el guarda que la controlava. Actualment, al seu costat, s'hi ha construït un casal d'avis, per una escala del qual es pot baixar a l'interior de la mina i observar el Reixegó des de l'interior. També es veu la galeria central de la mina dividida en dues parts per un petit moll a on es posaven unes barques per poder netejar-la.

Acabada la Guerra del Francès, es va projectar ampliar la mina per destinar-ne una part a l'abastament urbà i aigua per beure. El 1826 s'inaugurà l'aqüeducte Baix de Montcada, que recollia un terç de l'aigua de la mina pel conducte de la dreta del Reixegó.

El Rec Comtal neix en aquest punt, però, ara, només treu el cap uns metres, s'amaga per un túnel i surt passat el barri de Sant Joan.

La següent parada va ser la dels Pous de Montcada,; nascuts en un moment de sequera excepcional, foren inaugurats el 1879. Dotats amb màquines de vapor per al bombeig, podien extreure 23.000 metres cúbics diaris que anaven cap a l'aqüeducte Baix de Montcada. En una sala bellament decorada trobem els tres pous que permetien l'extracció de l'aigua; al seu costat en un edifici adjacent les calderes, les dues màquines de vapor i la carbonera. A l'exterior trobem la casa del director, en realitat la del guarda, un edifici senyorívol que destaca per la seva torre.

Als anys trenta, a la tecnologia de vapor, s'hi afegiren electrobombes. La riuada del 25 de setembre del 1962 va malmetre els tres pous que van estar aturats un parell de mesos. El 1970 s'hi instal·laren bombes submergides. El 1989 es van tancar definitivament els pous.

La visita va continuar pel carrer de Reixegó, que cobreix el rec fins a tocar la via del ferrocarril. El rec surt a l'exterior per un pas estret en força mal estat i que properament l'Ajuntament de Montcada dignificarà. Arribarem a Barcelona pel barri de Vallbona (antiga quadra senyorial). Vam travessar el rec per un antic pont per on passava la gent i l'aigua quan baixava de la muntanya.

Aquí veiérem la zona d'horts més gran que resta a Barcelona, "la Ponderosa". Aquesta finca té unes 10 mujades (aproximadament 4.900 metres quadrats) o sigui unes 5 hectàrees d'extensió, i està regada amb l'aigua del rec. S'ha mantingut gràcies a la crisi immobiliària, ja que el terreny es va requalificar com a sòl urbanitzable. Pertany a una empresa que el lloga a un agricultor, en Joan Ortuño. Aquest pagès, que ja ha fet els 81 anys, ajudat per quatre persones, a més de conrear verdures, cada dia en ven en un petit cobert a l'entrada de la finca. En definitiva, que aquests horts estan condemnats a desaparèixer.

Seguírem el rec per un corriol a la banda esquerra de l'aigua; a l'altra banda uns conreus diminuts aprofiten el terreny fins a l'últim mil·límetre. Al final dels camps el rec s'amaga definitivament. Continuarem per la C-17 fins a la Trinitat Vella.

A l'altra banda de la via del ferrocarril es veia la central d'extracció del Besòs de la Societat General d'Aigües de Barcelona (l'actual AGBAR), en funcionament des de 1895.

Per acabar visitarem la Casa de l'Aigua de Trinitat Vella, una estació elevadora construïda el 1917 amb una barreja d'estil modernista i noucentista. La seva edificació va ser conseqüència d'una sèrie d'esdeveniments.

Per començar el 1891 l'arquitecte municipal Pere Falqués va fer un projecte amb què volia millorar les condicions de l'aigua i fer-la arribar a la ciutat amb pressió suficient per distribuir-la per l'Eixample. Per això calia fer una estació elevadora a Trinitat Vella i un aqüeducte fins a Vallcarca. Es començà per fer aquest aqüeducte,

anomenat l'Alt de Montcada. Però la galeria resultà molt costosa i fou denunciada la seva legalitat ja que la Societat d'Aigües de Barcelona s'oposava a l'explotació de més recursos en aquesta zona perquè perjudicaven la seva central del Besòs. Així, les obres quedaren paralitzades el 1897, quan ja s'havien fet els sis quilòmetres d'aqüeducte que, a excepció del primer tram, mai no s'utilitzà.

Però finalment, va ser l'epidèmia de tifus de la tardor del 1914, deguda a filtracions d'aigües fecals a l'aqüeducte de Baix de Montcada, el que va provocar que es fessin una sèrie de millores a la xarxa d'abastament: primer es va arreglar l'aqüeducte, després es va construir aquesta estació elevadora amb tecnologia elèctrica i una canonada de ciment que substituïa l'aqüeducte Baix de Montcada. L'aigua era elevada fins al dipòsit de Trinitat Nova, enllaçat per l'únic tram que s'aprofità del aqueducte Alt de Montcada.

L'any 1964 es va connectar aquesta estació amb la central de la Societat General d'Aigües de Barcelona del Besòs, per poder afrontar emergències. I el 1967 es van connectar les instal·lacions municipals amb la conducció d'aigua del Ter. També es va tancar el 1989.

L'edifici està actualment gestionat per la fundació Trinijove, que hi realitza diversos tallers d'inserció social. A banda d'això la situació actual és ben curiosa. L'estació de Trinitat Vella està connectada per sota de la Meridiana amb el dipòsit de Trinitat Nova. Però la primera està situada al districte de Sant Andreu i la segona al de Nou Barris, la qual cosa fa que, de moment, no es puguin visitar conjuntament. Sense comentaris. [Miquel **Jaumot** i **Bisbal**]

Dijous 19 de febrer de 2015

Oriol PORCEL
Universitat Autònoma de Barcelona

*Energies renovables i desenvolupament territorial a Mauritània:
oportunitats, reptes i impactes*

Oriol Porcel, tècnic de projectes geogràfics i membre del Grup d'Estudis sobre Energia, Territori i Societat del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), va ser l'encarregat de dictar la conferència corresponent al mes de febrer. Va ser el dijous dia 19. Sota el títol *Energies renovables i desenvolupament territorial a Mauritània: oportunitats, reptes i impactes*, el conferenciant va presentar els objectius, els resultats provisionals i la tipologia de la informació recaptada fins a l'actualitat en el desplegament d'un projecte de recerca homònim (nov. 2014- juny 2015), patrocinat per Autònoma Solidària, un organisme de la UAB especialitzat en accions de cooperació envers els països menys afavorits. Mauritània cau de ple en aquesta categoria. Com va recordar Porcel en la seva exposició, el país ocupa, ni més ni menys, el lloc 150 del darrer rànquing de desenvolupament publicat per l'ONU.

La primera part de la dissertació va ser esmerçada a fer una crítica de les energies alternatives com a eines per al desenvolupament. En aquest context d'introducció general a la temàtica del projecte, Oriol Porcel va desgranar els seus punts de vista sobre un llistat de fets i situacions, el qual també es pot presentar com un reguitzell de paradoxes flagrants. Així, malgrat que l'energia és imprescindible per a una bona atenció sanitària, per a la millora de l'ensenyament, per a l'equilibri mediambiental, etc., la informació disponible sobre Mauritània, recollida a través d'una àmplia recerca participativa sobre el terreny, revela un dèficit d'*inputs* energètics molt gran; i això, malgrat la potencialitat del país per a produir energia eòlica i solar, a més a més de poder aprofitar la biomassa latent a la zona sud, a la sabana saheliana. En aquest darrer topant, Porcel va destacar l'eficiència energètica que hom pot trobar a l'àmbit del gènere i de la cuina, tot i que les dones són excloses de les operacions de millora energètica.

El consum energètic és molt baix i, sovint, projectes faraònics de cooperació internacional no han previst aquesta carència, amb resultats nefastos. El conferenciant ho va il·lustrar amb el cas de les grans inversions efectuades fa uns anys per un organisme internacional prop del riu Senegal, per al regadiu de plantacions d'arròs en concret, la pervivència de les quals es va reduir a menys de la meitat de la superfície agençada de primer antuvi, a causa del gran cost energètic que suposava el bombament de l'aigua del riu per a ser distribuïda per gravetat a les parcel·les i que els pagesos no podien assumir. El fiasco va desembocar, doncs, en un empitjorament de les condicions de vida, un procés de desenvolupament negatiu que també ha estat experimentat a altres regions africanes. Oriol Porcel hi va afegir, ben oportunament, els riscos de subversió dels ecosistemes, de la tinença de la terra i altres. De tot això, el conferenciant es preguntava: cal fer transferència de tecnologies? O bé, de cara al desenvolupament local a Mauritània, no seria millor plantejar-nos la transferència de poder?

A la segona part, Porcel va facilitar algunes dades, pinzellades potser, sobre la crua realitat energètica d'un país, amb una superfície similar a la de la Península Ibèrica per a l'equivalent de la meitat de la població de Catalunya, uns 3 milions i mig de persones, les quals estant atapeïdes, sobretot, en un grapat de ciutats situades, en la majoria dels casos, vora la costa atlàntica i a la faixa saheliana meridional. I la dada definitiva: un noranta per cent de la superfície mauritana és desert sense remei. Sobre aquesta base, el 33 per cent de l'energia consumida prové del petroli, tres quartes parts de la qual es consumida en forma d'electricitat, mentre que un 67 per cent prové d'altres productes bioenergètics, tots els quals importats. La dependència exterior és abassegadora i els dèficits de distribució, enormes.

La tercera i darrera part de la conferència va ser destinada a fer balanç entre possibilitats, per paradoxals que siguin, i "la crua realitat" del país, gairebé a tall de conclusions. Oriol Porcel la va titular expressivament: "barreres, limitacions i problemes dels projectes de desenvolupament energètic a Mauritània". Com havia fet a la primera part, va espel·lofar diversos temes tractats amb els informants entrevistats in situ el passat mes de desembre, amb l'afegit del coneixement del país que ell mateix va adquirir al llarg d'una estada força dilatada com a cooperant, els anys 2008 i 2009. La barrera, la limitació i el problema més agut, tot alhora, de cara a l'endegament de projectes de desenvolupament energètics a Mauritània és la coexistència de dos poders: el del govern oficial, molt dèbil, poc eficient i propens al conflicte entre administracions amb funcions no prou ben definides; i, d'altra banda, el poder dels clans i les tribus tradicionals, molt poc permeable a les innovacions. Sobre aquest paisatge humà, els agents actius han de pidolar l'ajuda exterior per a subvencionar els projectes de desenvolupament energètic alternatiu, sense intervenció de l'Estat.

Les explicacions d'Oriol Porcel van ser seguides amb atenció expectant pel públic assistent a l'acte, com no podia ser d'altra manera, quan la informació facilitada és de rabiosa primera mà. Les preguntes i comentaris que se li van dirigir en acabar la dissertació en van ser bona prova. [Pau **Alegre**, 20 de febrer de 2015]

Dijous 24 de març de 2015

Hugo ROMERO ARAVENA
Universidad de Chile

Investigación en geografía ambiental: experiencias y retos futuros.

Dimarts 24 de març de 2015, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, la Societat Catalana de Geografia presenta, com a part del cicle de conferències anuals, amb la col·laboració de la Xarxa d'Investigadors/es Xilens a Espanya (Xarxa INCHE), la conferència *Investigación en geografía ambiental: experiencias y retos futuros* a càrrec del Dr. Hugo Romero Aravena, Premi Nacional de Geografia Xile 2013, actual acadèmic i director del Centre d'Investigació de Vulnerabilitats i Desastres Naturals de la Universidad de Chile.

Va obrir l'acte Ivan Franchi-Arzola, investigador predoctoral de Geografia, Planificació Territorial i Gestió Ambiental de la Universitat de Barcelona, membre de la Xarxa INCHE, qui presentà el Dr. Romero com un destacat acadèmic i investigador en els camps de la climatologia, la geografia urbana i regional, la geografia socioambiental, l'ecologia política i els riscos naturals. Franchi-Arzola va establir el context de la conferència i plantejà que la geografia ambiental no és un nou camp disciplinari, és més aviat un enfocament de la ciència geogràfica. Afegeix que la geografia ambiental hauria de considerar amb més insistència els fets i discursos a partir dels quals s'elaboren les polítiques públiques.

Tot seguit el Dr. Romero va donar inici a la seva conferència continuant amb la idea de definir el paper de la geografia ambiental i va plantejar que juntament amb el comentat per Franchi-Arzola, la fita de la investigació geogràfic-ambiental ha de ser la producció de coneixement i el compromís amb el desenvolupament de polítiques públiques coherents amb les característiques del territori i els fenòmens que s'hi produeixen. Va afegir que la geografia ambiental, malgrat no existir consens en la seva definició com a àrea d'investigació, per defecte té un paper important en l'anàlisi de l'espai geogràfic i les vulnerabilitats i injustícies ambientals que en ell existeixen.

El Dr. Romero va traçar una línia argumental en base al seu propi rumb com a investigador, el qual ell mateix va expressar com "el pas lògic des de la climatologia, l'estudi de la sostenibilitat, per finalitzar en l'actualitat en l'ecologia política". El conferenciant va citar que malgrat ser de coneixement massiu que els principals patrimonis naturals xilens són el desert i la serralada dels Andes, hi ha poc coneixement dels processos naturals que en ells hi ha, i l'Estat hauria de vetllar per a la seva protecció i conservació. Va afegir també una sèrie d'arguments i investigacions que demostren les contradiccions que es generen en l'ús del territori; usant com a exemple el nord de Xile, va assenyalar que les diferents activitats que hi conviuen: la gran mineria, l'agricultura i ramaderia, els assentaments urbans i rurals, dins d'aquests últims principalment els pobles indígenes, no existeix congruència ni compatibilitat territorial, cosa que posa en risc el desenvolupament regional i la supervivència dels sabers populars i indígenes, que són el principal patrimoni cultural del país.

Com a repte principal va afegir, que s'ha de deixar de parlar de "desastres naturals" i començar a parlar de "riscos". La diferència entre un i altre és que el primer posa l'objectiu en la reacció davant d'un fenomen natural, mentre que el segon, permet centrar-se en un objectiu doble, per una banda el coneixement dels fenòmens naturals, i per altra, la vulnerabilitat i exposició de la població i les activitats que es realitzen en l'espai físic.

Romero Aravena presentar l'Oscil·lació del Sud-El Niño (ENSO per les sigles en anglès) i la desforestació de l'Amazones, com a fenòmens amb incidència en el sistema climàtic regional, i fins i tot, per la variabilitat que té com impacte de més envergadura a l'escala local. Amb això suggereix el conferenciant, l'èmfasi necessari en l'anàlisi multiescalar de les investigacions climàtiques i la necessària integració de la capacitat d'adaptació de les comunitats de major vulnerabilitat. Reitera amb això, que la geografia a Xile, com gairebé totes les àrees disciplinàries que tenen interès en el fenomen territorial, han d'avançar cap a l'estudi de la gestió de comunitats, del coneixement del capital social, i de la preparació d'una població resilient als canvis que evidencia els sistemes naturals al país.

D'altra banda, tant a l'inici de la conferència, com al final -arran de les preguntes dels assistents- el Dr. Romero va destacar la doble responsabilitat que tenen els investigadors: primer, el desenvolupament de coneixement avançat i la seva comunicació a la societat científica, i segon, la necessària sociabilització del coneixement en qui pren decisions governamentals i en la pròpia comunitat. Alhora, va destacar com a principal recomanació als nous investigadors i investigadores, que és imprescindible la llibertat d'acció per al desenvolupament de la ciència, només així és possible que es desenvolupin i coneguin totes les arestes dels fenòmens i objectes d'estudis, i no únicament aquells que als grups d'interès els siguin útils.

Finalment la conferència del Dr. Romero, segons el parer de les intervencions i reflexions dels assistents, va permetre comprendre com la geografia ambiental és una mirada que reconeix que no és suficient l'estudi de cada un dels elements particulars de l'espai geogràfic, sinó que s'ha d'avançar en el coneixement de les interrelacions que sorgeixen entre ells. Precisament a Xile, en l'absència de planificació territorial, a grans desafiaments per a la investigació de geografia, sociologia, ciències ambientals, economia, geologia, enginyeria, entre altres àrees, per integrar-se i analitzar de manera crítica l'ús de l'espai físic, en particular, la sostenibilitat del desenvolupament regional i local. [Ivan **Franchi-Arzola**]

Dijous 26 de març de 2014

Núria BENACH, Joan TORT, Ma. Dolors GARCIA i Abel ALBET

*Sessió commemorativa (II) del cinquantenari del
primer volum de la Geografia de Catalunya.*

(Barcelona, AEDOS, 1964)

El 26 de març d'enguany va tenir lloc la segona conferència commemorativa sobre la publicació del primer volum de la *Geografia de Catalunya*, publicat per l'editorial AEDOS ara fa 50 anys, que la Societat Catalana de Geografia ha volgut dedicar a aquesta efemèride.

Per centrar el tema es pot dir que la *Geografia de Catalunya* està formada per quatre volums, tres dels quals es van editar entre el 1958 i el 1968 del segle passat. El primer volum tracta aspectes de la geografia física i humana de Catalunya; els dos volums següents són de comarques i el darrer, publicat una mica més tard, és un glossari geogràfic (1974) [Nota al peu: Lluís Solé Sabarís va refusar qualsevol responsabilitat sobre el volum IV de manera expressa i pública. Aquest volum va materialitzar una iniciativa de Josep M. Puchades, el qual va comptar amb la col·laboració de Josep M. Espinàs (Belleza Geogràfica) i Lluís Casassas (Glossari i índexs)]. L'obra va ser dirigida pel doctor Lluís Solé i Sabarís, catedràtic de Geografia física de la Universitat de Barcelona, i va comptar amb la col·laboració d'un seguit d'estudiosos de la geografia i d'altres disciplines a qui se'ls va encarregat la redacció dels diversos capítols de l'obra. Molts dels col·laboradors d'aquesta obra han exercit de professors d'universitat i dins de la disciplina geogràfica cal destacar Joan Vilà-Valentí, Josep Iglésies i Salvador Llobet. L'enfocament de l'obra enllaça primordialment, i segons diversos estudiosos, amb les línies fonamentals del pensament geogràfic de l'escola regional francesa definida per Vidal de La Blache.

La presentació breu d'aquesta obra ha semblat oportuna a qui signa aquest article per si qui el llegeix no coneix la publicació. Aquest comentari ve a tomb perquè els assistents a la conferència no em va semblar que formessin part ni de les noves generacions de geògrafs ni que fossin estudiants universitaris, sinó més aviat professionals de la geografia (almenys els que vaig poder identificar) que treballen en l'àmbit docent o com a tècnics de l'administració pública, amb molts anys de carrera professional i que devíem passar pels departaments universitaris de geografia en un període relativament proper a la publicació de l'obra d'en Solé que, en aquells moments, se citava com a obra de referència en moltes de les bibliografies de les assignatures i era especialment útil per centrar els treballs sobre el territori de Catalunya i tenir un primer coneixement dels temes.

La taula de ponents estava formada per quatre professors universitaris: dos del departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, Núria Benach i Joan Tort, i dos del departament de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Ma. Dolors Garcia i Abel Albet. Els quatre professors tenen com a línia d'investigació comuna el pensament geogràfic, a més d'altres línies d'investigació específiques que han desenvolupat al llarg de la seva trajectòria acadèmica.

La professora Núria Benach va actuar com a moderadora de la taula i va centrar l'enfocament de la sessió a partir d'una sèrie de preguntes: què ha quedat d'aquell enfocament de l'obra de l'AEDOS? Quina geografia de Catalunya s'ha fet des de llavors i com ha evolucionat el pensament geogràfic des d'aleshores?

Per Joan Tort, l'obra de Solé Sabarís és una obra de pensament creatiu en el sentit que genera unes idees i unes pautes d'anàlisi que encara són vigents avui. Tort va evocar algunes aportacions d'altres professors sobre l'obra esmentada, com Enric Bertran, Josep Iglésies o Carmina Virgili, els quals han valorat, entre altres aspectes, el fet d'unir de forma brillant les ciències naturals i les socials per tal d'intentar estudiar el territori de forma total, trencant les barreres de l'especialitat, a més de ser una molt bona obra didàctica. Tort també en va destacar el rigor i la seriositat i va posar la publicació com exemple per continuar estudiant la geografia de Catalunya avui, un estudi que ha d'explicar la creixent complexitat del territori.

Abel Albet va repassar de forma succinta i ràpida què han fet els geògrafs en relació a la geografia de Catalunya els darrers 50 anys. Sense detallar massa els continguts, va diferenciar un grup de geografies que van sorgir dels serveis d'estudis de bancs i caixes, com els de Banca Catalana o les monografies comarcals de la Caixa de Catalunya. També va apuntar com a publicació coetània (1965-90) a aquesta producció privada el *Reconeixement territorial de Catalunya* (1982), una col·lecció de volums que la Generalitat va encarregar a una consultoria i on van participar nombrosos estudiosos que van fer un primer retrat de la situació del país en el moment de la recuperació de l'autogovern i on es tractaven els temes sectorialment i territorialment.

El següent grup d'estudis que va diferenciar van ser les geografies sorgides dels processos de renovació didàctica, orientades a l'actualització dels coneixements sobre el país i també algunes dels centres excursionistes i altres associacions locals.

També va destacar dues altres publicacions sobre el territori: la *Geografia física dels Països Catalans* (Ed. Ketres, 1979) o la *Gran geografia de Catalunya*, de l'Enciclopèdia Catalana de l'any 1981, 19 volums dedicats a la descripció geogràfica de les comarques i els municipis de Catalunya que es va cloure amb dos volums de caràcter general per oferir una visió sintètica del país.

Albet va tancar aquest repàs amb la idea que tanmateix els geògrafs produïm poc text geogràfic sobre Catalunya i un dels motius podria ser l'enfocament cap a l'estudi de temes més especialitzats i "abstractes", que aprofundeixen en les diferents línies de coneixement desenvolupades als departaments universitaris, que es territorialitzen poc ara entronquen amb les línies de recerca geogràfica més internacionals.

Garcia Ramon va parlar del procés d'internacionalització de la geografia acadèmica catalana a partir dels anys 60 del segle passat. L'argument central de la seva exposició és que entre els anys 1966 i 1994 es produeixen diferents canvis de paradigma dins de la geografia catalana que la va allunyar dels enfocaments vidalians. A partir de 1966 les tesis dels doctorands en geografia ja van plenes de bibliografia en llengua anglesa, es parla de bancs de dades, de tècniques quantitatives o radicals i de geografia del paisatge. Aquest gir també es constata en les cites bibliogràfiques que apareixen en els articles que es publiquen a les revistes geogràfiques dels departaments universitaris existents en aquelles dates, especialment en els *Documents d'Anàlisi Geogràfica* i en la *Revista de Geografia*. A més, Garcia Ramon va afegir que bona part dels articles són sobre concepte i mètode, poc territorialitzats i amb poca presència de la "geografia física". També va explicar com la geografia universitària catalana ha anat consolidant diferents grups de recerca que freqüentment treballen en línies de coneixement acadèmic que sovint els allunyen de les demandes de la societat i del marc territorial.

A tall de curiositat, la interpretació de l'estructura del territori i la cartografia elaborada en els capítols de relleu del volum I de la *Geografia de Catalunya* encara s'han reproduït al Pla territorial parcial de les Comarques gironines elaborat pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques a principis del segle XXI, tal com es pot veure a la pàgina 6 del capítol:

(http://www.gencat.cat/territori/plans/ptp_comarques_gironines/2_memoria/3_amb_it.pdf) “L'àmbit funcional de les comarques gironines.

Cal afegir, finalment, que a parer de qui escriu aquest article aquesta aproximació al territori a mode de “calaixos” esdevé especialment útil a l'hora d'estudiar les especificats d'una comarca o un municipi perquè permet abordar de forma sistemàtica els diferents elements que el conformen i ordena un primer índex. Altra cosa és el contingut que molt probablement s'ha d'orientar a l'objectiu de l'estudi i que tant pot ser descriptiu com diagnòstic amb metodologies d'anàlisi ben actuals [Elisabet **Sau** i **Raventós**].

Dimecres 16 d'abril de 2015

Maria RODÓ DE ZÁRATE
Universitat Estatal de Ponta Grossa (Brasil)

*Geografies de la interseccionalitat:
l'accés de la joventut a l'espai públic urbà.*

Maria Rodó, va ser l'encarregada de la conferència del passat dijous 16 d'abril titulada: *Geografies de la interseccionalitat: l'accés de la joventut a l'espai públic urbà*, títol i tema de la seva tesi doctoral.

La Maria Rodó és investigadora postdoctoral al Grup d'Estudis Territorials de la Universitat Estatal de Ponta Grossa, Brasil, i activista del moviment feminista català. Doctora en Geografia per la Universitat Autònoma de Barcelona (2014), va estudiar Ciències Polítiques (UAB) i va fer un màster en Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania (UB), a través del qual va conèixer el grup recerca de Geografia i Gènere de la UAB. Va realitzar la seva tesi doctoral, dirigida per Mireia Baylina, en el si d'aquest grup amb períodes de recerca a City University of New York (EUA), Universidade Estadual de Ponta Grossa (Brasil) i University College Dublin (Irlanda). Els seus temes d'interès s'emmarquen en la geografia feminista i se centren en la conceptualització del dret a la ciutat des d'una perspectiva de gènere interseccional que inclou els estudis de joventut i de les sexualitats. Ha contribuït també a l'anàlisi de les espacialitats de la desigualtat a través del desenvolupament d'una nova metodologia, els *Relief Maps*.

En primer lloc, la conferenciant va presentar el tema i els objectius del seu treball: estudiar l'accés de la joventut a l'espai públic urbà des d'una perspectiva feminista interseccional a partir de l'experiència viscuda i analitzar la forma com les diverses identitats o estructures de poder (gènere, sexualitat, ètnia, classe social i edat) condicionen l'accés de la joventut a l'espai públic.

A partir d'aquí, Maria Rodó va exposar les preguntes generals: la joventut té restriccions en l'accés a l'espai públic? Hi ha diferències de gènere? Com afecten les altres estructures de poder com la sexualitat, la classe social i l'ètnia?

En aquesta primera part de contextualització del tema, la conferenciant també exposà com aquest accés a l'espai públic està regit pel dret a la ciutat, que és el dret d'aquelles persones que habiten a la ciutat, i no és només poder accedir o apropiarse de l'espai, sinó també la participació, és a dir tenir un rol central en el procés de presa de decisions.

Seguidament, Rodó introduí la perspectiva interseccional. Aquest concepte posa de manifest la necessitat d'estudiar les múltiples interconnexions entre diferents estructures de poder com el gènere, la classe, social, l'ètnia, la sexualitat i l'edat; ja que les persones vivim aquestes diferents posicions de forma simultània, i a més es constitueixen entre elles. Una de les primeres persones en treballar des d'aquesta perspectiva ha estat Kimberlé Crenshaw, professora a les universitats de Califòrnia (Los Angeles) i de Columbia, especialitzada en temes de gènere i ètnia. Els seus treballs són un reconeixement a les diferències entre dones, que s'expliquen sobretot acceptant que l'opressió no s'entén únicament per un sol marc sinó per les múltiples estructures de poder. La perspectiva interseccional té importants implicacions per a la teoria feminista, i el seu estudi s'ha introduït a la Geografia els darrers anys.

A continuació, la conferenciant explicà la nova metodologia per a la recerca sobre les Geografies de la Interseccionalitat que desenvolupà: els Mapes de Relleus de l'Experiència, on es relacionen tres dimensions: estructures de poder (la social), l'experiència viscuda (la psicològica) i els llocs (la geogràfica). Són una representació visual i simbòlica d'una distribució espacial, i mostren l'espai com un factor fonamental, ja que evidencien que les identitats no són fixes en tots els espais. Aquests permeten veure com les categories (gènere, sexualitat, ètnia, classe social i edat) es constitueixen mútuament i es viuen de forma simultània, permeten veure també com el lloc és un factor essencial per l'accentuació o atenuació de l'experiència de malestar o benestar. A més, permet sintetitzar moltes dades, superar escales, categories fixes i concepcions lineals del temps, és en definitiva una forma de concebre la interseccionalitat.

El treball empíric el realitzà a partir de trenta-una entrevistes a persones de Manresa amb identitats diverses. Rodó explicà com les entrevistes no buscaven una mostra representativa de la joventut de Manresa, sinó que li interessava buscar la diversitat i les identitats no hegemòniques. Per exemple, veure com les noies lesbianes, per la seva condició de gènere i sexualitat, viuen la ciutat i hi accedeixen. A partir d'alguns exemples la conferenciant ressaltà com la por, l'heteronormativitat i el control social per part de la comunitat són els tres factors que determinen l'accés a l'espai públic; ja que l'experiència de malestar és un indicador de desigualtat. Rodó distingí entre dos tipus de malestar: per una banda els sistemàtics (o sistèmics) apunten a desigualtats relacionades amb posicions d'opressió en estructures de poder, quan una identitat és font de malestar en diversos llocs quotidians. Per altra banda, els esporàdics que són malestars que s'expliquen pel context. La conferenciant posà l'exemple d'un noi heterosexual que se no es troba a gust en un bar gai.

Finalment, Maria Rodó exposà les conclusions del seu treball. Primer de tot que la joventut té restriccions d'accés a l'espai públic, però no com a conseqüència de l'edat sinó de les múltiples identitats, és a dir, l'accés de la joventut a l'espai públic està determinat no només per l'edat sinó també pel gènere, la sexualitat, la classe social i l'ètnia. La segona conclusió que remarcà són les diferències de gènere en l'accés a l'espai públic; no és una causa rellevant, però s'han d'evitar generalitzacions i tenir en compte l'heterogeneïtat de dones, és a dir, no exclou certs grups de dones, succeeix, doncs, el mateix que amb l'edat. Pel que fa a les altres categories, Rodó afirmà que no es poden analitzar sense l'espai privat, ja que les relacions de poder que es donen en l'àmbit privat restringeixen el seu accés a l'espai públic.

D'aquesta manera, l'anàlisi espacial de l'experiència mostra com l'accés a l'espai públic, i per tant el dret a la ciutat, està limitat per a gran part de la gent jove, però no per l'edat sinó entenent la seva complexitat d'identitats i pràctiques espacials. Així doncs, Rodó defensà l'anàlisi interseccional com una forma d'estudiar les formes d'opressió i de privilegi de les experiències quotidianes, i també per mostrar com les restriccions d'accés a l'espai públic estan íntimament lligades a les relacions que es donen a l'espai privat. Si el dret a la ciutat, tal com diu Lefebvre, es basa en el dret a l'apropiació i la participació, la perspectiva interseccional mostra la ciutadania en posicions desiguals, i per tant com hi ha grups exclosos d'aquest dret bàsic. [Laura Soler i Rodríguez, estudiant de Grau de Geografia i Ordenació del Territori (UAB)]

2, 3, 5 i 20 de juny de 2015

Francesc MUNTADA i Cèsar PASADAS

Curset de fotografia digital.

Els dies 2, 3 i 5 de juny la Societat organitzà un curs de fotografia digital, en el qual participaren 10 sòcies i socis. En total, 9 hores de sessions teòriques a la seu de l'IEC i una sortida de camp el 20 de juny a la serra de l'Obac.

Els professors foren Francesc Muntada, fotògraf, naturalista i excursionista, professor de fotografia de Natura al CITM de la UPC i al CRBA de la UB; i César Pasadas, geògraf i fotògraf col·laborador en producció gràfica i audiovisual.

La primera sessió del curs, a càrrec de Francesc Muntada, comportà un ràpid repàs als conceptes bàsics de la fotografia i de les càmeres digitals disponibles actualment, una introducció a la fotografia del paisatge i la descripció de les principals funcions del programari per a gestionar bancs d'imatges, inclosa la seva georeferenciació.

A la segona sessió, Cèsar Pasadas reivindicà la funció de la fotografia en articles acadèmics i científics i feu un repàs a la història de la fotografia del paisatge. Després Francesc Muntada explicà un projecte per realitzar fotografies actuals de des del mateix punt que les publicades a la *Geografia General de Catalunya* de Carreras i Candi . Finalment comentà alguns aspectes de les revistes dedicades al turisme i viatges, principals clients dels fotògrafs de paisatge i natura.

La tercera sessió, a càrrec íntegrament de Cèsar Pasadas, s'endinsà en tècniques de captura i producció de reportatges fotogràfics: les seqüències fotogràfiques que permeten captar variacions en el temps; l'ús de drons per a treballs geogràfics i la fotografia en les xarxes socials. [Rafael **Giménez-Capdevila**, 07/06/2015]